

Vindkraft i Stora Moshult

Arkeologisk utredning, etapp 1, inför planerat område för
vindkraft inom Stora Moshult 1:3 med fler, Ramkvilla socken i
Vetlanda kommun, Jönköpings län



Arkeologisk rapport 2020:1
Ådel V. Franzén med bidrag av Britt-Marie
Börjesgård

Vindkraft i Stora Moshult

Arkeologisk utredning, etapp 1, inför planerat område för
vindkraft inom Stora Moshult 1:3 med flera, Ramkvilla socken i
Vetlanda kommun, Jönköpings län



Jönköpings läns museums dnr: 2019-275
Länsstyrelsens dnr: 431-8911-2019

Rapport, foto och ritningar: Ådel V. Franzén, Anna Ödeén och Britt-Marie Börjesgård
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK)
är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2020

Innehåll

Sammanfattning och åtgärdsförslag.....	5
Inledning.....	7
Målsättning och metod.....	7
Topografi	7
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	8
Tidigare undersökningar.....	10
Resultat.....	10
Stora Moshult	11
Den fossila åkermarken	13
Övriga lämningar	13
Förklaringar.....	16
Bebyggelse Stora Moshult.....	16
Sammanfattande kommentar.....	19
Referenser.....	21
Arkiv.....	21
Kartmaterial.....	21
Tryckta källor och litteratur.....	21

Sammanfattning och åtgärdsförslag

Stora Moshult är beläget kring 300 meter över havet i Ramkvilla socken, Vetlanda kommun. Gården, som genom hemmansklyvning under senast 1700-talet utvecklades till en by om fem hemmansbruk, etablerades senast under senmedeltid och uppträder i jordeboksmaterialet som ett skattehemman vid 1500-talets mitt.

Topografiskt sätt räknas området som moränbacklandskap och den ställvis kraftiga kuperingen har gjort att områden som har kunnat nyttjas till bebyggelse och odlingmark har varit starkt begränsade. Lämningar från förhistorisk tid var tidigare inte kända från utredningsområdet, men inom en radie av en kilometer från planområdet finns flera gravar från brons- och äldre järnålder samt fyndplatser för stenåldersartefakter vid sjön Örken.

Vid utredningen hittades elva områden med fossil åkermark av vilka fyra utifrån karaktär och omfång har bestämts till fornlämning. En möjlig grav i form av en rund stensättning fanns intill ett av de fyra fornlämningsklassade röjningsröseområdena.

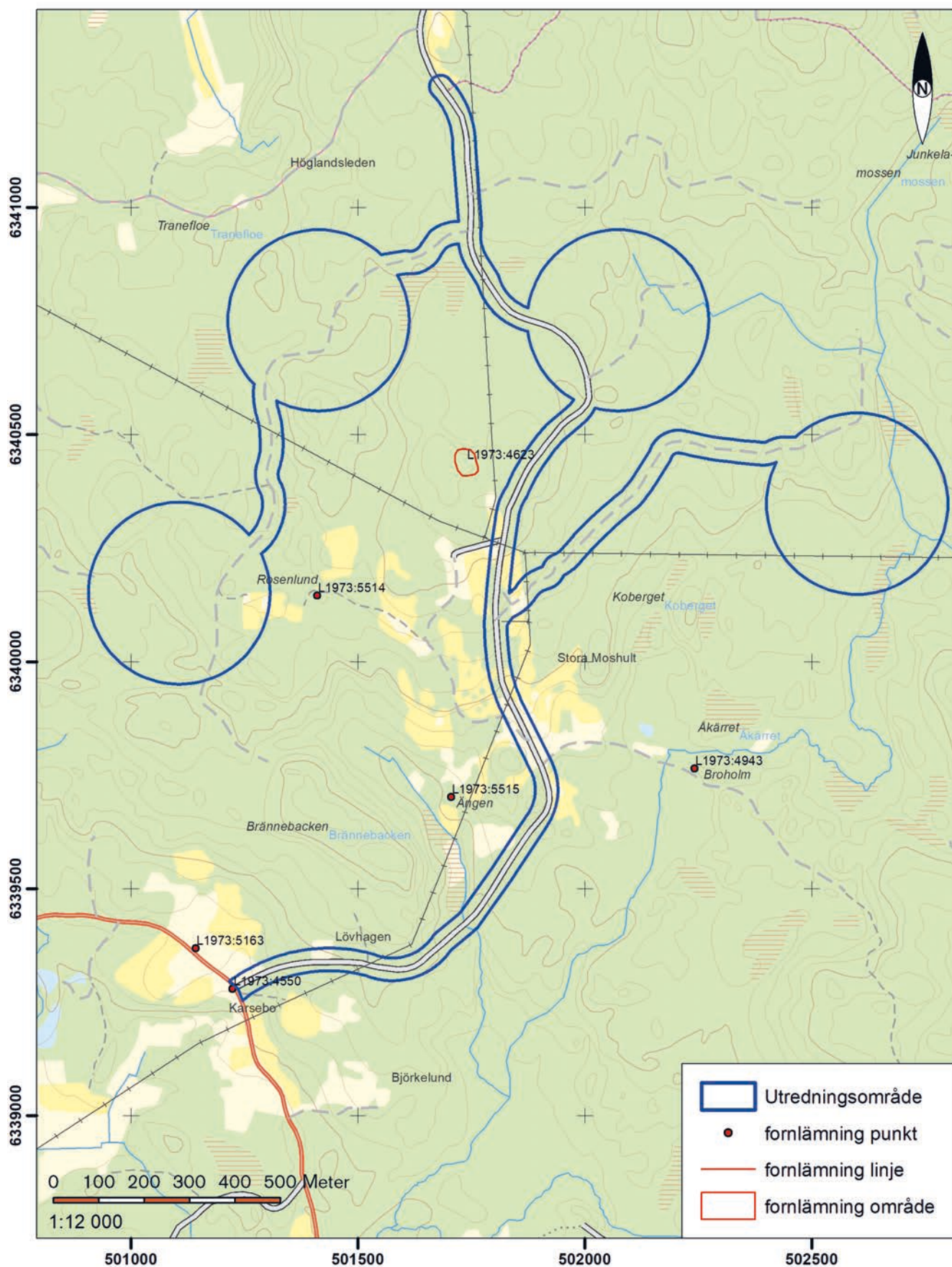
Ett annat område som har bedömts som fornlämning är Moshults bytomt. Vägen som går genom Stora Moshult by kan komma att utvidgas i samband med exploateringen, vilket sker i en känslig bymiljö där äldre bebyggelsespår från historisk tid kan finnas.

I området fanns i övrigt en husgrund från historiskt tid, stentippar och sentida röjningsrösen samt stenmurar som anlagts under de senaste 150 åren. Dessa lämningar har registrerats som övriga kulturhistoriska lämningar och bör behandlas med stor hänsyn vid en exploatering.

Jönköpings läns museum har i samråd med Länsstyrelsen kommit fram till följande åtgärdsförslag:

- * Inom planområdet bör utredning, etapp 2, genomföras av Id 7, osäker grav, för att fastställa lämningens antikvariska status.

- * Förundersökning bör genomföras för de lämningar inom planområdet som bedöms som fornlämning och som kommer att beröras av exploateringen.



Figur 1. Utdrag ur digitala fastighetskartans blad 63F 3a NV och 63F 4a SV. Skala 1:12000

Inledning

I december 2019 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, etapp 1, av planerat område för uppställning av vindkraftverk. Utredningen var beställd av Åkesson & Bjercknaes AB och genomfördes av Anna Ödeén och Ådel V. Franzén, antikvarier vid länsmuseum. Rapportansvarig är Ådel V. Franzén. Utredningsområdet omfattar en yta av ca 68 hektar bestående av fyra uppställningsplatser samt vägar till och mellan dessa. Vägområdet som utreds utgör ca tjugo meter åt var sida om befintliga vägar och småvägar genom området. Större delen av ytan är beläget på Stora Moshults ägor, men utredningsområdet tangerar även Högerör och Granshults ägor.

Målsättning och metod

Den arkeologiska utredningen syftar till att fastställa förekomst av fornlämningar och kulturlämningar. I områden där fornlämningar utan synlig markering ovan mark kan finnas, till exempel spår efter boplatser i form av stolphål eller härdar, kan en etapp 2-utredning komma att genomföras då matjorden avlägsnas. Etapp 2-utredning kan också genomföras för att fastställa om en lämning verkligen är en fornlämning, till exempel då det vid besiktning kan vara svårt att skilja ett röjningsröse från en grav.

Kärnan i den arkeologiska utredningen, etapp 1, består av fältbesiktning av utredningsområdet i syfte att upptäcka och beskriva fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar som tidigare inte varit kända eller registrerade och sätta dessa in i ett kulturhistoriskt sammanhang. Fältutredningen föregås av analys av relevant material såsom äldre kartor, arkivmaterial eller hembygdslitteratur, allt i syfte att erhålla en så bra bakgrund som möjligt över det specifika området.

Påträffade lämningar registreras i Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister med hjälp av registreringsverktyget Fornreg.

Topografi

Planområdet är beläget på ett höjdläge i omgivande kuperad skogsmark kring 300 meter över havet. Jordartsmässigt betecknas området som moränbacklandskap och den kulliga moränen med stora inslag av berg i dagen underlagras av sura intrusiva bergarter. I dag domineras området av skogsplantage, men kring Stora Moshults bykärna och vid det nedlagda torpet Rosenlund/Nybygget finns välhävdad åker- och betesmark. Höglänt hårdmark växlar med sankt lägre liggande partier. Ett par bäckraviner gräver sig djupt ner i terrängen och överhuvudtaget präglas planområdet av mycket omväxlande topografiska förutsättningar. Närmasta större sjö är Örken, belägen ca 1 kilometer syd och sydväst om utredningsområdet. Örken hänger ihop med Klockesjön vid Ramkvilla sockencentrum genom ett smalt sund vid Hallsnäs.

Fornlämnings- och kulturmiljö

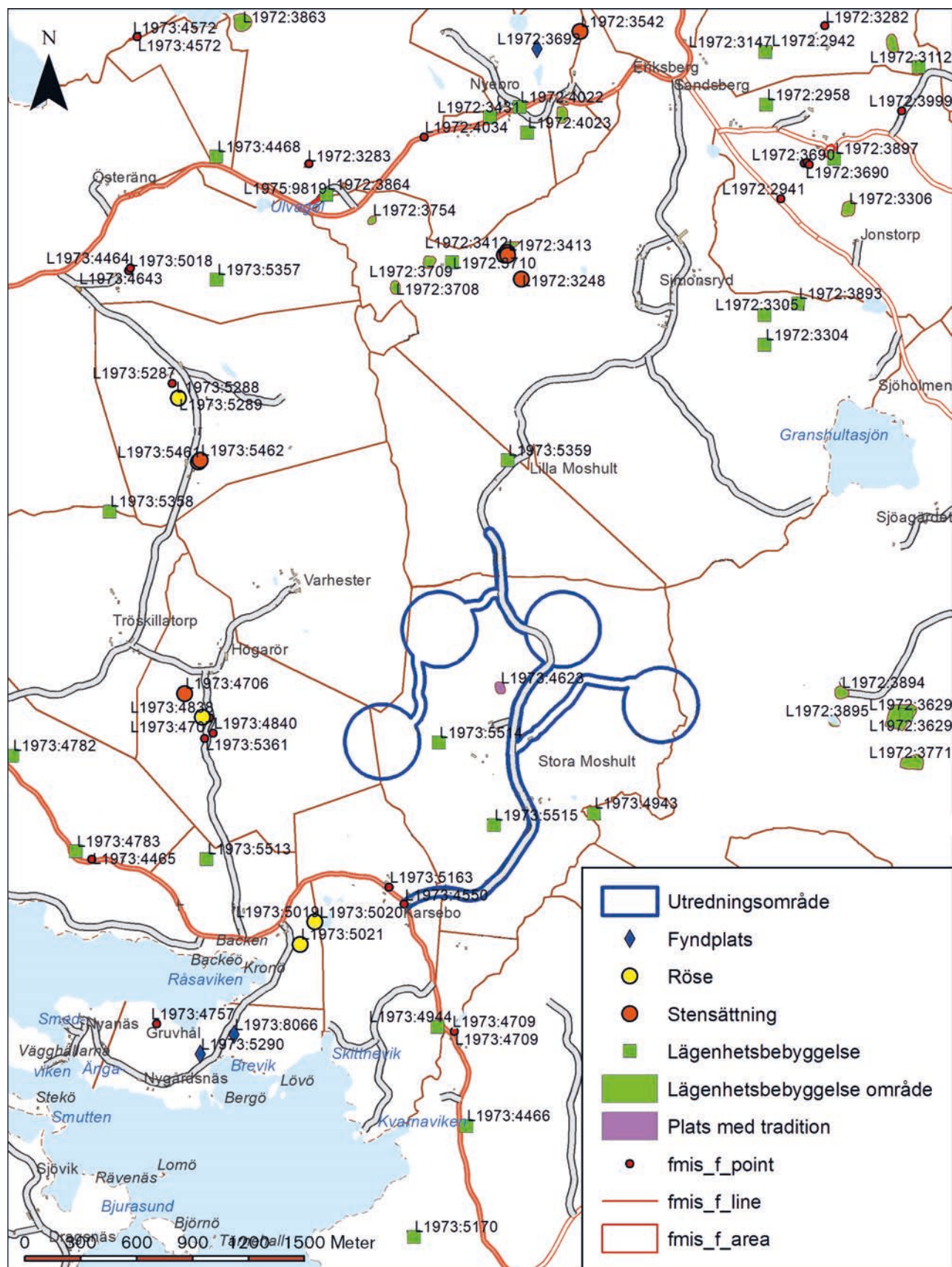
Utredningsområdet är beläget i en topografisk kontext som snarare associeras till utmark än odling och bebyggelse. Icke desto mindre har det funnits fickor av bra dränerad mark och odlingsbar jord i området för att en gård, Moshult, kunde etableras under medeltid. Under 1500-talet kom en avgärda enhet att etableras norr om Moshult och en uppdelning mellan Stora och Lilla Moshult skedde under senast 1570-tal. Inga förhistoriska fornlämningar var tidigare kända inom eller i nära anslutning till utredningsområdet. På den södra sidan om vägen där utredningsområdet tar sin början i söder finns L1973:4550 en milstolpe av trä, 2 meter hög och 0,28 x 0,28 meter i genomskärning. Den rödmålade milstolpen har inskriptionen: "1 MIL" och stolpen kröns av ett påspikat snett plåttak. Stolpen står i en stenmur och lutar ca 10 grader åt sydväst.

Av torpen Rosenlund, Änge och Broholm (L1973: 5515, L1973:4943 samt L 1973:5514), är det endast det första som berör utredningsområdet (se kapitlet Stora Moshult). En plats med tradition L1973:4623, består av ett ca 60 x 40 meter stort område (NNÖ-SSV) med ett flertal ovala förhöjningar, 1–2 meter långa, 1–5 meter breda och 0,5–0,6 meter höga. Enligt inventeringsboken från 1987 omfattar området ett antal rotvältor som av lokalbefolkningen tolkats som gravar efter danska krigare. Denna sägen-tradition är mycket vanlig i Småland som varande gränsland till Danmark ända fram till 1600-talets mitt. Upphöjningar i marken, ofta tillkomna genom rotvältor, har av allmogen gärna tolkats som gravar där övervunna fientliga krigare kunde hitta den sista vilan.

Inom en kilometers avstånd från utredningsområdet finns en rik fornlämningsmiljö med fyndplatser av stenyxor från stenåldern samt rösen och stensättningar från bronsålder och äldre järnålder (Figur 2). Bland annat utmärker sig ett nord-sydligt stråk med rösen och stensättningar från Hässlekullen i norr till Högarör i söder. Just namnet på den senare byn bör härledas ur förekomsten av förhistoriska rösen på platsen.

Längre västerut mot Ramkvilla sockencentrum, ca 4 km väster om utredningsområdet finns resterna efter fästet Sundskullen, ett medeltida borgområde, strategiskt beläget på udden som skiljer Klockesjön och Örken åt (L1973:4691). Vi vet inte mycket om borgen och dess funktion, men en begränsad arkeologisk undersökning 1958 gav klara indikationer på medeltida anläggningstid (ATA dnr 358 /5, 2994/58 samt 4987/58). Tyvärr har lämningen skadats genom bortforslande av jord från kullen under början av 1900-talet.

En annan dominerande fornlämning/övrig kulturhistorisk lämningstyp inom utredningsområdets utvidgade omkrets är lämningar efter torp och backstugor.



Figur 2. Kända fornlämnningar i utredningsområdets relativa närhet. Ett urval av fornlämningskategorier som direkt eller indirekt antyder bosättning under förhistorisk och historisk tid har tagits med. Utredningsområdet har markerats med blått.

Tidigare undersökningar

De begränsade arkeologiska undersökningarna av fästet vid Sundskullen har nämnts ovan. Vid undersökningarna framkom ett fyndmaterial som speglade olika delar av historisk tid eftersom kullen var tämligen omörd. Förutom obrända djurben, märlor, spikar och buteljglas hittades i de djupare lagren äldre föremål som pilspetsar och ett bultlås.

En arkeologisk utredning genomfördes år 2000 inför en ombyggnation av en bro över sjön Örken vid Hallsnäs, Ramkvilla socken. Inget av antikvariskt intresse påträffades (Gutehall, 2001). År 1984 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, etapp 2, med anledning av planerad ny vägsträckning. Tre röjningsrösen kom att beröras och syftet var att fastställa huruvida lämningarna var röjningsrösen eller eventuella gravar. Tolkningen av dem blev sedemera röjningsrösen från historisk tid (Engman & Varenius 2002).

År 2003 genomförde Jönköpings läns museum en utredning och förundersökning av område för planerad vattenledning vid Nygård 1:4, beläget intill Ramsjön i centrala delen av socknen. Vid undersökningen påträffades olika avslag av flinta, kvarts och porfyr samt fragment av brända ben samt skörbränd sten. Fynden samt ett stolphål som undersöktes i förundersökningen, indikerar att det på platån utmed vägen har funnits en förhistorisk boplat. Med hjälp av fynden och resultat från andra undersökningar utförda i Småland, skulle boplaten kunna dateras till senneolitikum (Ca 2350-1700 f Kr.) och äldre bronsålder (1700-1000 f Kr.) (Eriksson 2003).

År 2004 genomfördes en utredning av ett större område i samband med planering av golfbana, cykelväg samt bensinstation. Vid rutgrävning och sökschaktsgrävning framkom enstaka bitar av flinta, brända ben och järnslag (Engman 2004).

På uppdrag av Ramkvilla företagsutveckling genomförde Jönköpings läns museum 2014 en arkeologisk utredning, etapp 1 och 2, längs sträckan för en planerad VA-ledning mellan Torp och Ramkvilla. Vid utredningen påträffades ett flintavslag och ett möjligen bearbetat föremål av glimmerskiffer.

De många fynden av flinta, som inte finns naturligt i denna del av landet, visar entydigt på förekomsten av stenåldersboplatser intill Klockesjön. De tidigare undersökningarna i Ramkvilla socken har mindre relevans för det nu aktuella utredningsområdet som ligger i en annan topografisk kontext än de strandnära områdena som undersöktes under tidigt 2000-tal.

Resultat

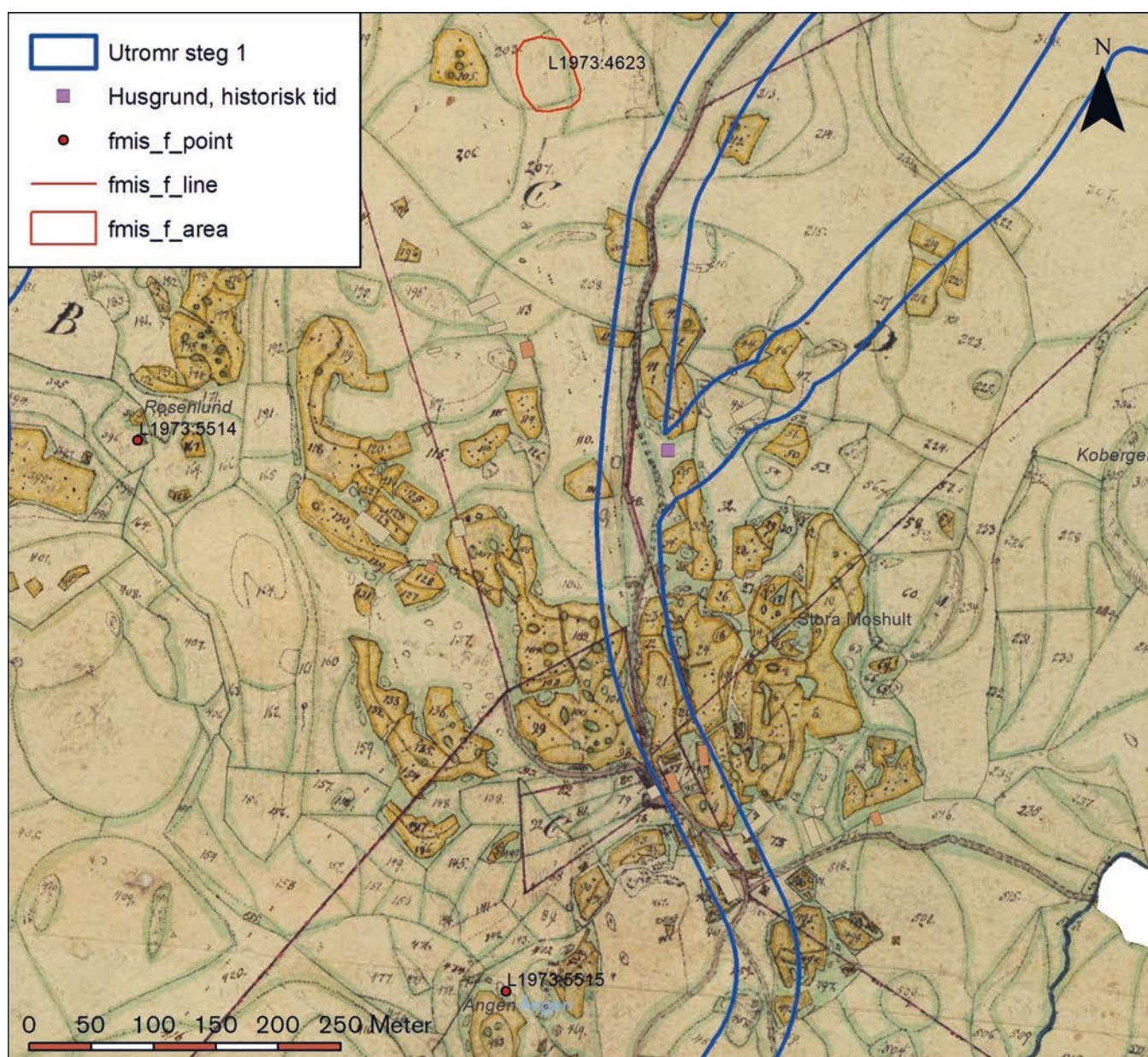
Den arkeologiska utredningen, etapp 1, resulterade i att flera områden med fossil åkermark upptäcktes, varav fyra får antikvarisk status som fornlämning (Id 8, 11, 16 och 19. Tabell 1 och Figur 10). Ytterligare fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar

diskuteras nedan samt i tabell 1 och karta 0. Eftersom stora delar av utredningsområdet, framför allt utvidgningsområdet på ömse sidor om nuvarande väg, går genom central bytomt- och inägomark kommer en analys av laga skiftekartan över Stora Moshult att spela en viktig roll för tolkningen.

Stora Moshult

Skattehemmanet Moshult omnämns för första gången 1554 (Agertz 2008), men eftersom Ramkvilla socken är svår att hitta i det kame-rala jordeboksmaterialet före 1550-talet kan äldre belägg inte uteslutas. Under medeltid var Ramkvilla uppdelad mellan Ramkvilla och Skärbäcks socknar och häradstillhörighet till Östra eller Västra härad varierar i de äldsta jordeböckerna. År 1571 finns ett skatte-

Figur 3. Utdrag ur lagaskifteskartan från 1850 som visar hur den planerade vägbräddningen påverkar Stora Moshults bytomt och den centrala delen av byns åkermark. Figur 11 ger en mer detaljerad bild av själva bytomten. Befintlig bebyggelse är markerad med rosa i kartan.





Figur 4. Husgrund från historisk tid, Id 5, övrig kulturhistorisk lämning, bestående av murad syll och gjuten farstu med trappa. Huset byggdes efter 1850 och revs före 1950.

Figur 5. Väl synliga röjningsrösen i lövträdsbestånd inom område Id 3. Många av röjningsrösen i området återfinns på lagakifteskartan.



hemman i Moshult och ett skattetorp vid namn Lilla Moshult. Det senare är en avgärda enhet som etablerades norr om Stora Moshult.

Det är inte möjligt att klargöra var gårdens centrum, dess tomt och centrala åkermark låg vid denna tid. Det som kan konstateras är att topografin i området varierar kraftigt, inslaget av bergknallar och branta sluttningar, steniga partier och sankta områden tidigt måste ha lett till att läget för de centrala delarna av byn "låstes" till områden där odling och bebyggelse var möjlig med hänsyn taget till topografi och dräneringsförhållanden.

Bytomten i lagakifteskartan från 1850 var tämligen utsträckt och gården hade genom hemmansklyvning vid denna tid fördelats på inte mindre än fem hemmansbruk (Figur 3). En genomgång av mantalslängderna kan ge klarhet i när den successiva klyvningen skedde, men detta ligger av tidsmässiga skäl utanför rapportens ram.

Icke desto mindre visar kartan att den dåtida bytomten med sina spridda husklungor är äldre än 1850. Den bebyggelse som blev resultat av hemmansklyvningen har spritt sig från en kärna och bildade vid karteringstillfället två eller tre klungor beroende på hur man tolkar kartan. Trots att bebyggelse fortfarande finns kvar i Stora Moshult har den äldre bytomten registrerats som fornlämning (Id 4). Flera hus med tillhörande tomtor som finns med i kartan från 1850 är borta idag men kan ha lämnat spår efter sig i terrängen.

En översiktlig genomgång av husförhållslängderna från 1800-ta-

lets första hälft visar att flera backstugor samt ett soldattorp fanns under Stora Moshult, men dessa finns inte namngivna i kartans protokoll och är därför, med undantag för soldattorpet och torpet Nybygget, svåra att skilja ut i kartbilden.

I boken "Torpare och backstugesittare i Ramkvilla socken" tas minst åtta torp och backstugor upp under Stora Moshult. Detta borde kunna ge någon ledning till var den icke mantalsatta bebyggelsen låg, men författarna har inte försett boken med kartor, vilket gör det omöjligt att den vägen identifiera de små bebyggelseenheterna. Lagaskiftekartans protokoll namnger endast soldattorpet och torpet Nybygget. Det senare är beläget inom utredningsområdet.

Nybygget var en backstuga som enligt torpinventeringen från Ramkvilla socken var bebott 1834. Nybygget var således upptaget ca tjugo år innan Stora Moshult karterades för laga skifte. Bostadshuset har markerats som möjlig fornlämning i Fornreg (L1973:5514), men bör få en ny antikvarisk bedömning som fornlämning eftersom Nybygget kan beläggas före 1850. Väster om bostadshuset vidtog åkermark och ytterligare en klunga hus. Ett nytt förslag till avgränsning av fornlämningen har gjorts där hela bebyggelsemiljön och den centrala åkern däremellan tas med (Id 6, figur 10, tabell 1). På den ekonomiska kartan från 1950-talet benämns torpet Rosenlund. Att backstugor och torp bytte namn var vanligt och ofta kan samma bebyggelseenhet dyka upp i källorna under olika namn.

Den fossila åkermarken

Sammantaget elva områden med fossil åkermark i form av röjningsröseområden har registrerats inom utredningsområdet och fyra av dessa har bedömts som Fornlämning (Id 8, Id 11, Id 16 och Id 19. Figur 10, tabell 1). Bedömningen gjordes utifrån erfarenhetsmässiga överväganden där områden med flacka, välvda, nedsjunkna och kompakta röjningsrösen har bedömts som fornlämning, medan rösen av torpkaraktär samt oregelbundna rösen som troligen ackumulerats genom återkommande svedjeverksamhet bedömdes som Övrig kulturhistorisk lämning (Figur 6). Det är troligt att områden som bedömts som fornlämning är resultat av odling i Moshultsområdet från medeltid och fram till ca år 1700.

Övriga lämningar

Inom uppställningsplats 1 påträffades en möjlig grav (Id 7) i form av en rund stensättning, 13 meter i diameter och 0,9 meter hög med en övermossad fyllning av 0,2-0,4 meter stora stenar. Anledningen till att graven betecknas som osäker är dess läge i terrängen i ett lågt liggande parti nedanför en brant sluttning. Form och material tillsäger dock grav, men här kan en etapp-2 utredning bli aktuell för att fastställa dess karaktär.

Inom uppställningsplats 1 fanns åt väster lämningar i form av



Figur 6. En möjlig stensättning som bör utredas närmare innan det kan avgöras om det är en grav (Id 7).

Figur 7. Efter lagaskiftet, när plogen fick ett större inflytande på småländska höglandet och trängde undan det äldre årdret, kom åkrarna att röjas för röjningsrösen som kom att bilda stentippar i åkermarkens utkant.



Objekt nr /Karta	Lämningsstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar
L1973:4550	Vägmärke	Milstolpe av trä, 2 meter hög och 0,28 x 0,28 meter i genomskärning. Rödmålad. Inskription i övre delen av ÖNÖ sidan: 1 MIL. Påspikat snett plåttak. Stolpen står i en stenmur och lutar ca 10 grader åt SV.	Fornlämning	
Id 1	Fossil åkermark	Inom ett ca 70 x 50 meter stort område finns röjningsrösen av sentida karaktär samt stentippar.	Övrig kulturhistorisk lämning	
Id 2	Vägbank	Äldre vägsträckning, 2-3 meter bred och ställvis på en 0,3-0,4 meter hög vägbank. Kantas av stenar och block. I södra delen av linjen korsar vägen en mindre bäck. Vägbanken är identisk med den vägsträckning som finns på lagaskifteskartan från stora Moshult från 1850 (06-ram-36)	Övrig kulturhistorisk lämning	
Id 3	Fossil åkermark	Utmed vägen 800 meter i ungefär N-S sträckning och 300 meter i SSV-NNO sträckning finns ett 60-tal röjningsrösen av sentida karaktär. Runda till ovala och 5-20 meter stora och med stenar i storleken 0,2-1,5 meter. Flera är mer åt stentippshållet än röjningsrösen. Stora delar av området var uppodlat enligt lagaskifteskartan från stora Moshult från 1850 (06-ram-36). Utbredningen av den fossila åkermarken åt öster och väster är inte fastställd, men torde överensstämma med åkermarkens utbredning i lagaskifteskartan och den ekonomiska kartan från 1950.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L1973:5515	Lägenhets-bebyggelse	Lämningar efter torpet Änga. Inga övriga uppgifter i Fornreg. Torpet finns med på lagaskifteskartan över Stora Moshult från 1850.	Fornlämning (tidigare Övrig kulturhistorisk lämning)	Berörs troligen ej
Id 4	Bytomt/ gårdstomt	Stora Moshults bytomt framgår ur lagaskifteskartan från 1850 (06-ram-36). Inom den markerade polygonen fanns ca åtta huskroppar som i dag är borttagna. Husen med omkringliggande kålgårdar och hampland kan beläggas i området i kartan från 1850.	Fornlämning	
Id 5	Husgrund, historisk tid	Husgrund 8 x 6 meter (Ö-V). Lagd av syllstenar 1-2 skift i storleken 0,5-0,8 m. Gjuten farstu med trapp åt söder 2 x 4 meter. Spismursröse i norra delen ca 3 meter i diameter och 0,5 meter högt. Huset finns inte med i lagaskifteskartan från 1850 och inte heller på den ekonomiska kartan från 1950. Den gjutna fastun visar att huset bör ha stått på platsen mellan karteringstillfällena.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L1973:5514	Lägenhets-bebyggelse	Lämning efter torpet Rosenlund. Inga övriga uppgifter i Fornreg. Torpet finns med på lagaskifteskartan över Stora Moshult från 1850.	Fornlämning (Tidigare Övrig kulturhistorisk lämning)	Berörs ej
Id 6	Lägenhets-bebyggelse	Inom ett 200 x 80 meter stort område (närmast V-Ö) finns lämningar efter torpet Nybygget som även innefattar L1973:5514 Rosenlund. Torpet har således haft skiftande namn. Enligt lagaskifteskartan från 1850 fanns fem hus inom området. Vid inventeringen upptäcktes stenmurar och stentippar kring åkermarken som fortfarande är i bruk. Stentipparna var 5-10 meter stora och upp till 1,2 meter höga. Stenmuren var ca 36 meter lång, 0,4-0,9 meter hög och upp till 1 meter bred. Enligt boken "Torpare och Backstugesittare i Ramkvilla socken" etablerades Nybygget som en backstuga 1834.	Fornlämning	
Id 7	Grav ?	Stensättning, rund, 13 meter i diameter och 1,2 meter hög. Övermossad fyllning av 0,2-0,4 meter stora stenar. Form och material stödjer en tolkning till grav, läget motsäger grav.	Ej fastställd	
Id 8	Fossil åkermark	Inom ett 85 x 30 meter stort område (SSV-NNO) finns ca tolv låga röjningsrösen, 2-4 meter i diameter och 0,1-0,4 meter höga. Material av 0,15-0,3 meter stora stenar. I övrigt är marken i området belamrad med mycket små stenar i ytan.	Fornlämning	

Objekt nr /Karta	Lämningsstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar
L1973:4623	Plats med tradition	Inom ett ca 60 x 40 meter stort område (NNÖ-SSV) finns ett flertal ovala förhöjningar, 1-2 meter långa, 1-5 meter breda och 0,5-0,6 meter höga. Enligt inventeringsboken från 1987 omfattar området ett antal rotvärtor som av lokalbefolkningen tolkats som gravar efter danska krigare.	Övrig kulturhistorisk lämning	Berörs ej
Id 9	Fossil åkermark	Inom ett 110 x 50 meter stort område (Ö-V) finns ca åtta röjningsrösen, 2-5 meter i diameter och 0,2-0,6 meter höga. Rösena ligger i norrluttande miljö och kan vara rester efter svedjeverksamhet i området.	Övrig kulturhistorisk lämning	
Id 10	Fossil åkermark	Inom ett 80 x 22 meter stort område finns ca tio röjningsrösen och en terrasskant. Röjningsrösena är ca 1,5-4 meter i diameter och 0,2-0,5 meter höga. De ger ett relativt sentida intryck. Terrasskanten är 16 meter lång, 0,8 meter bred och 0,3 meter hög med lutning åt väster.	Övrig kulturhistorisk lämning	
Id 11	Fossil åkermark	Inom ett 170 x 70 meter stort område (Ö-V) finns ca åttio röjningsrösen, 2-6 meter i diameter och vanligen 0,2-0,4 meter höga med fyllning av 0,15-0,3 meter stora stenar. Rösena är nedsjunkna och övermossade och ger ett ålderdomligt intryck.	Fornlämning	
Id 12	Fägata	Två stenmurar som bildar en fägata. Stenmurarna är relativt låga, ca 1,5 meter breda och 0,4-0,7 meter höga av 0,15 m blockstorlek. Ganska sladdriga murar.	Övrig kulturhistorisk lämning	
Id 13	Område med stenmurar	Inom ett 230 långt och minst 80 meter brett område (N-S) finns flera stenmurar varav fyra berör utredningsområdet. De fyra stenmurarna ligger vinkelrät mot nuvarande väg. Stenmurarna är 0,3-1,2 meter höga, 1,2-2 meter breda och minst 20 meter långa. Det finns både vällagda och sladdriga stenmurar i området. Stenmurarna fortsätter åt öster utanför utredningsområdet och ger ett relativt sent intryck.	Övrig kulturhistorisk lämning	
Id 14	Fossil åkermark	Inom ett ca 45 meter stort område finns ca femton röjningsrösen 4-5 meter i diameter och 0,4-0,5 meter höga. Området är svåravgränsat till följd av tät skog av unggran.	Övrig kulturhistorisk lämning	
Id 15	Fossil åkermark	Inom ett 30 x 10 meter stort område finns ca fem röjningsrösen, ca 2 meter i diameter och 0,3-0,5 meter höga. Sentida torprösen med antydning till välröjda ytor mellan.	Övrig kulturhistorisk lämning	
Id 16	Fossil åkermark	Inom ett 370 x 10-80 meter stort område finns cirka 100 röjningsrösen i storleken 2-4 meter i diameter, övervägande med flack profil och 0,3-0,4 meter höga. Stenstorleken i rösena är 0,2-0,4 meter. De flesta av ålderdomlig karaktär. Ett fåtal röjningsrösen är skadade av skogsmaskin.	Fornlämning	
Id 17	Fossil åkermark	Inom ett 40 x 16 meter stort område finns fem röjningsrösen, 2-4 meter i diameter och 0,2-0,4 meter höga. Stenstorlek 0,2-0,4 meter.	Övrig kulturhistorisk lämning	
Id 18	Fossil åkermark	Inom ett 40 x 18 meter stort område finns 4 röjningsrösen, 3-4 meter i diameter och 0,3-0,4 meter höga med flack profil. Stenstorlek 0,2-0,4 meter.	Övrig kulturhistorisk lämning	
Id 19	Fossil åkermark	Inom ett 430 x 30-80 meter stort område (Närmast Ö-V) finns ca åttio röjningsrösen, 2-4 meter i diameter och 0,2-0,5 meter höga. Fyllning av 0,2-0,4 meter stor sten. Flera består av sten uppkastade mot jordfasta block. Röjningsrösena har flack profil, är nersjunkna och ger ett ålderdomligt intryck.	Fornlämning	
Id 20	Röjningsröse	Röjningsröse, runt, ca 1,5 meter i diameter och 0,2 meter högt. Fyllning av 0,2-0,4 meter stora stenar.	Övrig kulturhistorisk lämning	

Tabell 1. Tidigare kända och nyupptäckta fornlämningar och kulturhistoriska lämningar inom och i nära anslutning till utredningsområdet

Förklaringar	
Antikvarisk bedömning	
Fornlämning	Fornlämning är lämningar som vid registreringsstillfället bedömts omfattas av skydd enligt Kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den från forna tider, att den tillkommit genom äldre tiders bruk och att den är varaktigt övergiven och kan antas ha tillkommit före 1850.
Övrig kulturhistorisk lämning	Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som enligt rådande praxis vid registreringsstillfället inte utgör fornlämning men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Annan lagstiftning kan även vara rådande och ge lämningen ett skydd..
Bevakningsobjekt	Bevakningsobjekt, dvs det går inte att säkert avgöra om det är fornlämning, alternativt det är svårt att göra en besiktning/bedömning på grund av t.ex. tät vegetation (används endast i undantagsfall)
Uppgift om	Uppgift om fyndplats, torp etc, där fysiska spår inte kan ses på platsen.
Möjlig fornlämning	Lämningar som kräver vidare utredning för att antikvarisk bedömning ska kunna fastställas



Figur 8. Ladugården byggdes 1910 och har många spännande byggnadsdetaljer såsom det ankarformiga luftningshålet och de vackert spröjsade fönstren.

Figur 9. Bymiljön i Stora Moshult präglas av en sammanhållen traditionell byggnadsstil.



stentippar (Figur 7) och sentida röjningsrösen i kanten på nu brukad åker som tidigare låg under torpet Nybygget/Rosenlund (Id 6). Enligt lagaskifteskartan från 1850 fanns i området även hus, men inga spår efter syllstensrader kunde påvisas i området vid inventeringen. Grunderna kan dock finnas under eller som del av stentipparna.

En sentida husgrund (Id 5), ca 8 x 6 meter stor finns intill bytomten (Id 4). Husgrunden bestod av en syllstensmur med en senare tillbygd farstu med trappa i betong. Huset fanns inte med vare sig på kartan från 1850 eller 1950, utan måste ha byggts, påbyggts och rivits under hundraårsperioden. En vägbank (Id 2) kunde identifieras som var en del av den gamla vägsträckningen genom byn som enligt lagaskifteskartan var mer slingrande och topografiskt anpassad än den senare vägsträckningen som tillkom före 1950.

Inom utredningsområdets nordligaste del, utmed vägen och på dess östra sida upptäcktes flera stenmurar som gick vinkelrätt fram till vägen (Id 12 och 13). Murarna var en del av ett sentida område med stenmurar som sträckte sig åt öster och som bedöms som övrig kulturhistorisk lämning, liksom den eventuella fågata som omges av två stenmurar längst åt norr inom utredningsområdet.

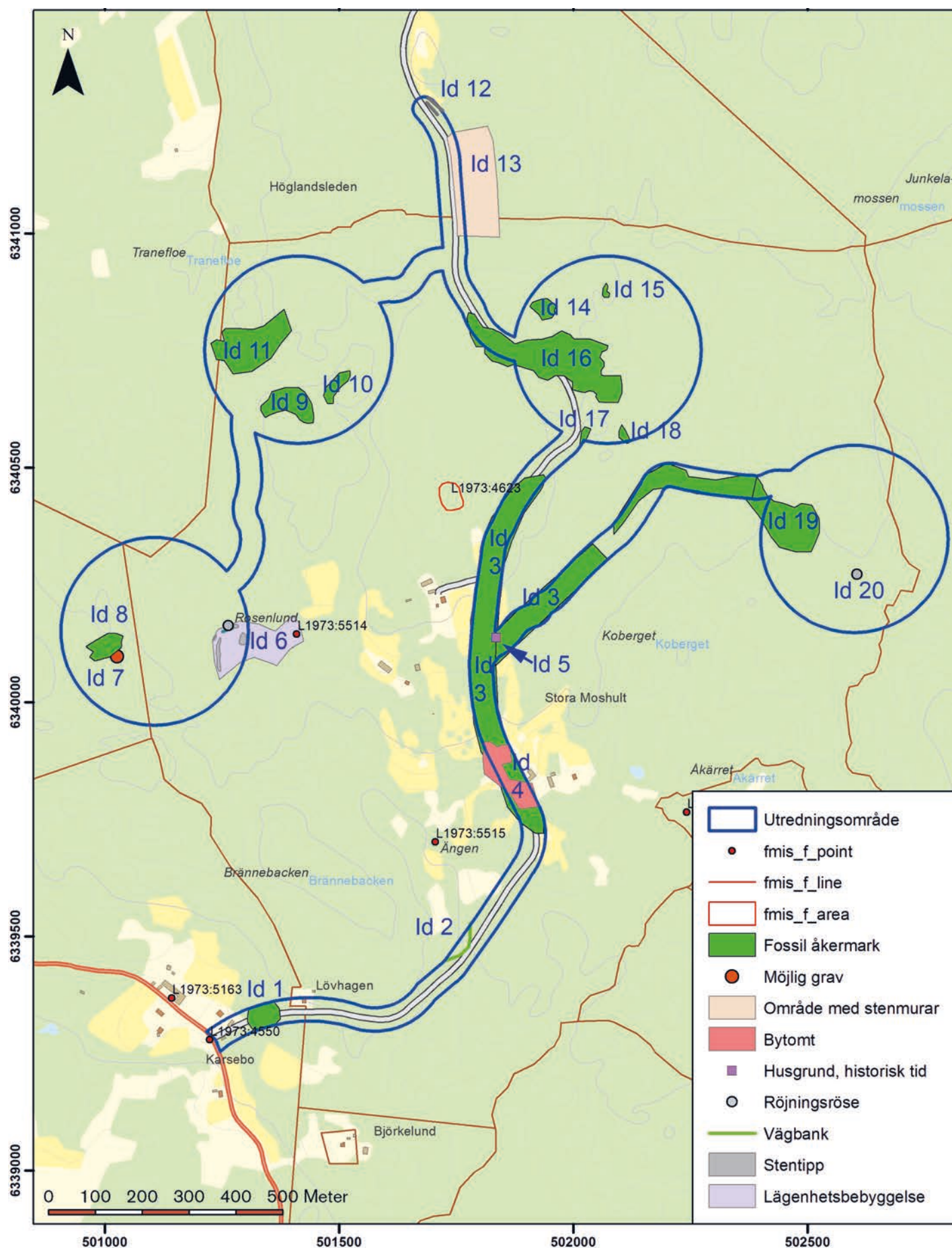
Ett litet ensamliggande röjningsröse, ca 1,5 meter stort, upptäcktes inom den sydöstligaste uppställningsplatsen.

De flesta nyupptäckta lämningarna har bedömts som övriga kulturhistoriska lämningar förutom fyra områden med fossil åkermark och bytomten som antikvariskt har bedömts som fornlämning. Den möjliga gravens antikvariska status är än så länge osäker.

Bebyggelse Stora Moshult

Den tänkta vindkraftsetableringen berör bebyggelsen i så motto att etableringsvägen passerar genom den nuvarande bykärnan samt förbi en ensamliggande ladugård.

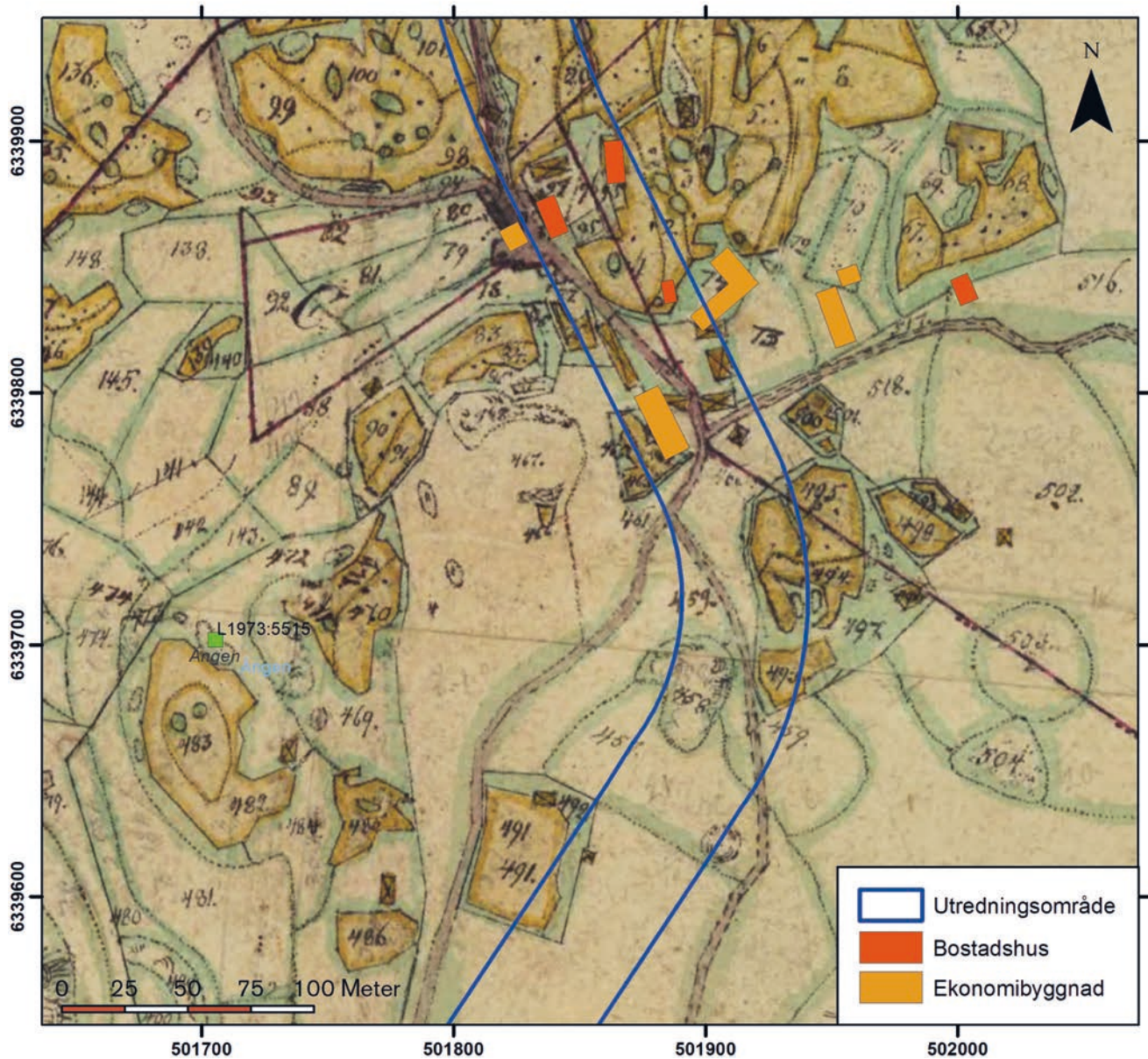
Manbyggnaden till Stora Moshult 1:7 (nuvarande 1:16) som ligger intill byvägen är medtagen i den kulturhistoriska utredningen avseende Vetlanda kommun som publicerades 1989. Det är en



Figur 10. Tidigare kända och nupptäckta fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar inom och i nära anslutning till utredningsområdet. Se även tabell 1.

Figur 11. Befintliga byggnader på Stora Moshults bytomt. Byggnaderna har lagts på kartan från 1850 och visar hur bebyggelsen ändrats, troligen flera gånger, under de senaste 170 åren. Flera av husen på den äldre kartan ligger inom utredningsområdet. Lämningar efter dessa bör betraktas som fornlämning (Id 4).

rödmålad knuttimrad parstuga i två våningar, vilket är ett byggnadsskick som är vanligt för äldre mangårdar i trakten och brukar knytas till 1800-talets mitt. Byggnaden är dock äldre i grunden och i bokverket Sveriges bebyggelse anges 1765 som byggår, vad denna uppgift i sin tur bygger på är oklart. Mittemot denna ligger ytterligare ett äldre timrat bostadshus (nuvarande 1:17) detta omnämns inte i inventeringen då detta har moderniserats i fasaden, men huset är i grunden lika gammalt, också det anges vara från 1765 i samma källa. Som redan betonats i utredningen utgör detta område den historiska bykärnan och dessa båda byggnader tillsammans med boden bakom 1:17 ligger på samma plats som på kartan från laga skiftet 1850. Gårdarna omgärdas av uppvuxna trädgårdar med stora träd som kantar byvägen. Miljön är skyddsvärd både utifrån sin historiska kontext och nuvarande utformning, detta ställer stora



krav på försiktighet och hänsynstagande vid transportarbeten inför en eventuell framtida vindkraftsinstallation.

Den ensamliggande ladugården har tillhört Stora Moshult 1:5. Enheten brukades sedan mitten av 1950-talet tillsammans med 1:12 och bostadshuset till gården 1:5 revs troligen i samband med detta, då huset inte finns med på den ekonomiska kartan från 1955. Grunden finns dock bevarad (Id 5) och ligger väl synlig på vänster hand om den lilla vägen som senare passerar ladugården. De uppvuxna träden inom stengrunden talar också för att huset revs ungefär vid denna tid. Ladugården har ett timrat fähus med släta knutar och med stall, loge och vagnbod uppfört i regelverkskonstruktion. Den anges vara byggt 1910, i bokverket Svenska gods och gårdar, vilket också väl stämmer med byggnadens utformning med de småspröjade och diagonalt skurna fönsterrutorna och de utskjutande formsågade fönsterfodren (Figur 8). Byggnaden vilar på en huggen stenfoot och täcks av ett plåttak som ligger över ett äldre sticketak. De omsorgsfullt sågade ventilationshålen och ljusinsläppen på byggnadens västgavel är karaktärsskapande och motivet med ett ankare är ovanligt. Ladugårdens form och byggnadsskick är liknande till de vid de tidigare nämnda gårdarna 1:16 och 1:17. Ladugården till 1:17 är snarlik och anges vara uppförd 1913, ladugården till 1:17 är något senare och inte lika bred som de två förstnämnda, men detaljer som förstärkningsjärn vid knutarna är likadana och antyder att samtliga ladugårdar troligen är uppförda av en och samma byggmästare. Den ensamliggande ladugården är och berättar en del av Stora Moshults utvecklingshistoria. Gården fick sitt läge efter laga skiftet, det rivna bostadshuset, en enkelstuga i två våningar, angavs i den tidigare refererade källan vara uppfört på 1800-talet. Med rationaliseringarna under 1900-talets mitt läggs gården samman med en annan brukningsenhet i byn. Ladugården blir dock kvar och utgör ett fysiskt bevis för den tidigare gårdens existens.

Sammanfattande kommentar

Stora Moshult tillhör de många gårdar som är belägna i områden där jordbruket spelar en marginell roll. Genom att studera kartan från 1850 kommer ett helt annat landskap oss till mötes där varje plätt som var uppodlingsbar hade odlats upp till åker. I detta landskap fanns en mosaik mellan öppet, halvöppet och slutet med åkrar fulla av röjningsrösen, ångar och hagmark. I dag finns det välröjda åkrar i området, skog och hyggen. Mellanformerna mellan öppet och slutet finns nästan inte kvar.

I detta landskap döljer sig dock spåren av det förflutna i form av tidigare åkermark. Denna fossila åker består framför allt av de många röjningsrösen som kastades upp i samband med att åkern röjdes. Flera av dess områden är relativt unga, några är för små för att det kulturhistoriska sammanhanget ska vara uppenbart. Andra

områden är större och består av röjningsröseområden där analysen visar att dessa rösen bör ha tillkommit senast under medeltid. Dessa områden betraktas som fornlämningar. I anslutning till ett röjningsröseområde hittades något som kan vara en förhistorisk grav. Här måste ytterligare utredning göras.

Stora Moshults bytomt är fortfarande bebyggd till en del, men mellan husen och i ytterkanterna av tomten kan spår efter till exempel medeltida bebyggelse eller kultulager finnas som kan upptäckas genom vidare utredning. Trots att husen i Stora Moshult inte är skyddade i lagstiftningen har vi valt att lyfta fram delar av den bebyggda miljön för att peka på de kulturhistoriska värden och sammanhang som husen representerar.

Stentippar och stenmurar finns i stora mängder i området men dessa har inte karterats in, utan ett område med flera parallella stenmurar inom utredningsområdets norra del har markerats.

I tabell 1 framgår vilka lämningar som har bedömts som fornlämning, respektive övrig kulturhistorisk lämning.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-8911-2019
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2018-11-21
Jönköpings läns museums dnr:	275/2019
Beställare:	Åkesson & Bjerknaes AB
Rapportansvarig:	Ådel V. Franzén
Rapportgranskning:	Ann-Marie Nordman
Fältansvarig:	Ådel V. Franzén
Fältpersonal:	Ådel V Franzén och Anna Ödeén
Fältarbetstid:	2019-12-11–2019-12-19
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Vetlanda kommun
Socken:	Ramkvilla socken
Fastighetsbeteckning:	Stora Moshult 1:9, 1:12, Ramkvilla-Högarör 1:4 och Granshult 1:5
Belägenhet:	Digitala fastighetskartans blad 63F 3a NV och 63F 4a SV
Koordinater:	N:6340000/E:501758
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Undersökningsyta:	68 hektar

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Riksantikvarieämbetet, Stockholm (RAÄ) Kulturmiljöregister, Fornreg:
app.raa.se/id/secure/fornreg/

Riksarkivet, Stockholm (RA)

Smlh: Smålandshandlingar 1530–1630.

Husförhörlängder 1800-talet

Kartmaterial

Lantmäteriet. ArkivSök (<https://etjanster.lantmateriet.se>):

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA): Ramkvilla socken, sockenkarta. Akt:
E94-1:1. Åkeravmätning. Upprättad av Johan Ernst Tellander, 1850.

Lantmäterimyndigheterna (LMA): Ramkvilla socken, Stora Moshult.
Akt 06-ram-36. Laga skifte 1850.

Tryckta källor och litteratur

Agertz, Jan, 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län*. Småländska kultur-
bilder 2008.

Engman, Fredrik & Varenius, Linnea. 2002. *Odlingsrösen inom vägom-
råde. Skärbäck 3:5, Ramkvilla socken, Vetlanda kommun, Jönköpings
län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2002:4.

Engman, Fredrik, 2004. *Arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Ramkvilla
– i samband med byggande av golfbana, bensinstation och ny cykel- och
gångväg*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2004:07.

Engman, Fredrik., Lorentzon, Moa., Vestbö-Franzén, Ådel, 2015. *Odling
och markutnyttjande. Syntesarbete utifrån undersökningar av fossil åker-
mark i Jönköpings län*. Jass:4 (Jönköpings läns museum. Arkeologiska
skriftserie). Jönköping

Engman, Fredrik., Lorentzon, Moa., Vestbö-Franzén, Ådel (RED), 2015.

*Agrarlämningar i det nutida samhället. Vad har gjorts och hur går vi
vidare med undersökningar, värdering och handläggning av agrara
lämningar?* Rapport från seminarium i Jönköping 17-18 april 2013.
JASS:5. Jönköping

Eriksson, Marcus, 2003. *Boplatzlämning i Ramkvilla. Arkeologisk förun-
dersökning och utredning inför planerad vattenledning inom fastigheten
Nygård 1:4*. Jönköpings läns museum, Arkeologisk rapport 2003:1

Gutehall, Anders, 2001 *Bron över sundet*. Arkeologisk utredning inför
anläggandet av ny bro med tillfarter över sundet mellan sjön Örken
och Klockesjön, Ramkvilla sn, Vetlanda kn, Jönköpings län. Jönkö-
pings läns museum Arkeologisk rapport 2001:6.

Kulturhistorisk utredning, Vetlanda kommun, 1984. Jönköpings läns
museum. Rapport nr 18.

Ramkvilla hembygdsförening, 1994. *Torpare och backstugesittare i Ramkvilla socken.*

Röjder, Ingvar, 2014. *Ramkvilla–Torp VA. Arkeologisk utredning inför planerad VA-ledning mellan Ramkvilla och Torp, Ramkvilla socken i Vetlanda kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2014:52.

Svenska gods och gårdar, Småland, Jönköpings län (östra delen). 1941. Uddevalla.

Sveriges bebyggelse. Jönköpings län del II. 1955. Uddevalla

Stora Moshult i Ramkvilla socken kan bli platsen för fyra vindkraftverk. Inom utredningsområdet finns flera områden med röjningsrösen, varav fyra har bedömts som fornlämning. Eventuellt måste en utvidgning av vägen genom byns tomt göras, vilket kan påverka bebyggelse lämningar från historisk tid. Utredningsområdet är beläget i en trakt där lämningar från förhistorisk tid saknas, men inom en radie av ca 1 mil finns fyndplatser för stenåldersartefakter samt gravar från brons- och äldre järnålder. Kanske finns en nyupptäckt grav inom utredningsområdet, men bedömningen är än så länge osäker.

